

A Mikszáth-hagyományok ápolása Szlovákiában

Jeles költőnk, *Tözsér Árpád* egyhelyütt az első "szlovákiai magyar író"-nak nevezi Mikszáthot, mert "a palóc föld, a palóc népköltészet, egyszóval a palóc ember (ha sokban leegyszerűsítve is) Mikszáth révén lett gondolkodásunkban fogalom". (Genezis. Bratislava, 1979. 93. 1) *Turczel Lajos* irodalomtörténészünk pedig megállapítja, hogy az író "Élete és életműve anynyira át van szöve itteni vonatkozásokkal, hogy e tekintetben még Jókai sem mérkőzhet vele. /.../ Szinte egyetlen olyan műve sincs, amelynek táj- és embervilágába a szülőföldi és gyermekkori emlékek kisebb-nagyobb mértékben ne nyomulnának bele". (Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona. Bratislava, 1981. 81. 1.)

Mikszáth szülőföld iránti szeretete, a ránk maradt gazdag szellemi örökség kötelez bennünket. Emlékezésre és emlékeztetésre, hagyományápolásra és továbbgondolkodásra egyaránt. S nyomban felmerül a kérdés, eleget tettünk-e mindennek Dél-Szlovákiában, a szülőföld tájékán?

Először talán arra kéne választ adnunk, van-e szlovákiai magyar Mikszáth-irodalomunk? Beszélhetünk-e felvidéki Mikszáth-

kutatásról? A válasz bizony nem lehet megnyugató. Mert sajtónkra inkább a kampányszerűség, mintsem a tudatos kutatómunka támogatása a jellemző. Főleg a Mikszáth-évfordulók kapcsán közöltek emlékező és népszerűsítő írásokat lapjaink. Ezekben ismert életrajzi adatokat sorolnak fel, a szülőföldet járják felületesen körül. Mikszáth halálának 50. évében például öt ilyen cikk is megjelent a lapokban.

Tárgyukat illetően legnagyobb azoknak az írásoknak a száma, melyek a szlovákiai magyar színházak egy-egy Mikszáth-bemutatójáról tudósítanak. 1984-ig a komáromi színház négy Mikszáth-művet vitt színpadra: a *Különös házasságot* (1962), a *Szent Péter esernyőjét* (1966), *A beszélő köntöst* (1979) és *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényt (1984). A színikritikák színvonaluk tekintetében kiemelkednek a többi Mikszáth-tárgyú írás közül.

Sajnos, az íróval és műveivel foglalkozó egyéb írások közül szinte egy sincs olyan, amely az eddigi Mikszáth-kutatásokat érdemben gazdagítaná, újszerű tényeket, műelemzéseket tartalmazna. Alkalmi munkák, irodalmi segédanyagszerű írások ezek csu-

pán, helyenként tévedésekkel is megtűzdelve.

A háború utáni első írást, amely Mikszáthtal foglalkozott, az *Új Szó* 1949. 8. 9-diki száma közölte *Fábry Zoltántól*. Ebben többek közt az alábbiakat írta a stószí remete: "Szlovenszko magyarul: Mikszáth. Még mindig Mikszáth. Hiába volt és van szlovenszkoí magyar irodalom, az olvasói köztudat még ma is a pipafüst mellől mesélő palóc hangját hallja. /.../ A szlovenszkoí lényegét teljességében egyik sem tudta megragadni, sem a szlovák, sem a cseh, sem a magyar író."

Mikszáth születésének 125. évében *Csanda Sándor* irodalomtörténész emlékezett nagyobb cikkben az íróra. Sajnos, az *Új Szó* 1972. I. 30-diki számában közölt összefoglaló pontatlan és nem elég körültekintő. Olyakat ír egyebek közt, hogy Mikszáth Selmecebányán is jól tanult, szülei a nógrádi pestis miatt hűnytak el stb. Köztudomású ugyanis, hogy Mikszáth a két utolsó liceumi évet három év alatt végezte el, hiányzott a szorgalma stb. Azt is tudjuk, hogy szülei valóban egy évben haltak meg, de csak édesanyja volt a kolera áldozata.

Több olyan publikációt is olvashattunk, amely a szülőfalut, a szülőföldet, illetve az emlékházat mutatja be. 1978-ban, az emlékház megnyitása kapcsán többen is tudósítottak lapjainkban. Egycsek bizony túllőttek a célon, amikor a pártfelügyelet alatt álló sajtó szájaíze szerint írtak. *Mács József* is csaknem mindent rózsaszínben látott. *A Hét* 1978/31. számában közölt cikkében olvassuk például az alábbiakat: "Szép tisztára meszeltek a falak, mint az ég derült időben. Az udvart finom kavicsal hintették be. A ház előtti kiskertet mutatós kőkerítéssel vették körül." Ehhez csupán annyit tehetünk itt hozzá, hogy a rosszul

szigetelt falakat izléstelen tapétával vonták be, ami ellen már akkor is többen szót emeltek. Ugyancsak többen kifogásolták, hogy a szép gyepes udvart aprókő-terítéssel durvították. A műkö kerítés sem igen tetszett a jobb érzékű látogatóknak.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy nem volt, s most is csak nehezen bontakozik ki Szlovákiában a Mikszáth-kutatás. Muzeológiánkba sem épült be kellőképpen a szklabonyai emlékház, mert nincs e háznak a témához értő alkalmazottja, nincs kutatási programja.

A magyar próza nagy mesterére emlékezni a Palócföldön nemcsak nemes feladat, hanem erkölcsi kötelesség is egyben. Mert Mikszáth azok közé az írók közé tartozik, akik a legcsodálatosabban és legőszintebben vallottak oly gyakran szűkebb hazájukról: nyelvükről, édes anyaföldjükről s a szülőtáj népéről.

Bár Mikszáth tájainkon is hosszú időn át a legolvasottabb írók közé tartozott, a reá való emlékezésre mégis sokáig kellett várni. Az első nagyobb ünnepségre 1972-ben, az író születésének 125. évében került sor Szklabonyán. *Bata Imre* és *Csanda Sándor* irodalomtörténészek, valamint *Emil Boleslav Lukáč* szlovák költő tartottak ez alkalomból előadást.

1974-től a Csemadok Nagykürtösi Járási Bizottsága néhány éven át rendszeresen megrendezte a Mikszáth Kálmán Irodalmi és Színepi Napokat. Sajnos, ebből nem sikerült hagyományt teremteni, mivel a színjátszás nem bírt erőteljesen kibontakozni ezen a vidéken.

Egy évvel Mikszáth születésének 100. évfordulója után, 1978-ban jelentős eseményre került sor Szklabonyán. A Mikszáth-hagyományápolás fontos határköve volt az Emlékház megnyitása. A Mikszáth-

dokumentumok kinagyított fotokópiái az író életének állomásait mutatták be. Sajnos, a sokáig készült tárlat, a szakszerűtlenül felújított ház és annak környezete méltatlan volt az íróhoz, nem idézte megfelelőképp a kor hangulatát se. *Öröm és töprengés egy ház körül* című írásomban így írtam akkor: "A képek alatt részletes magyarázat és felvilágosítás olvasható, szlovák nyelven. Hiányzik a magyar szöveg, amit jelen esetben semmiképp sem tudunk megmagyarázni önmagunknak, mert a Mikszáth-örökség bizony mindkét népnek sokat jelent, s kell, hogy ez az örökség még többre tanítson minket. Ezért reméljük, hogy a szlovák szöveg mellé mielőbb felrakják a magyar feliratokat is, hogy a Mikszáth-ház azé legyen, akié az író: a magyar és a szlovák nép." (Új Szó, 1978. VI. 30. 6. 1.)

Sajnos, a hiányolt magyar szövegek feltüntetésére is sokáig, csaknem egy évtizedig kellett várni. Az épület felületes és szakszerűtlen felújítása is oda vezetett, hogy 1987-ben a Mikszáth-házat ismét renoválni kellett. A kiállítást persze jóval ezelőtt bezárták. 1988-ban lett ismét látogatható az emlékház. Végre eltűnt előle a műkökerítés, a magyar nyelvű szövegek pedig felkerültek a szlovákok mellé. A kiállítás néhány új tárggyal, könyvvel is gyarapodott.

1991-ben az író szülőházának helyén egy emékoszlopot állítottak fel, melynek szövege az idelátogató tudtára adja, hogy hajdan itt volt a nagy író bölcsőhelye. A megjelölést, akárcsak az emlékház megnyitását a hetvenes évek elején újjászerveződött irodalmi szakbizottság szorgalmazta.

Az 1984-től Nagykürtösön évente rendszeresen sorra kerülő Mikszáth Napok főszervezője is a Csemadok irodalmi-nyelvi szakbizottsága volt. Az egy évtizeden át rendszeresen ismétlődő, évenként több hétig

tartó rendezvénysorozatok a vidék, elsősorban pedig az itteni nemzetiségnek, a kisebbség életének fontos eseményévé, amolyan szabadegyetemévé váltak. A parányi szellemi műhely és fórum a tájegység gazdag szellemi hagyományai iránti tiszteletet is motiválta.

A Mikszáth Napok találkozói a lélek zárandokújtjai voltak, ahová mindig szívesen jöttek az örhelyek szellem iránt fogékony napszámosai. De jó reménységgel és bizakodással érkeztek a rendezvényekre íróink, költőink, előadóink is, határon innen és határon túlról egyaránt.

Az eddigi Mikszáth Napok során több mint 40 író-olvasó találkozót, 32 irodalmi, 5 történelmi-társadalmi, 2 néprajzi, 2 művészeti, 3 pedagógiai-pszichológiai témájú előadást szerveztek. Volt 6 színházi bemutató, 9 előadói est; rendeztek 6 kiállítást, szerveztek több filmvetítést és 3 honismereti kirándulást.

Az irodalmi napok fő célja elsősorban azonban a Mikszáth-hagyományápolás volt. Az előadók így mindenekelőtt Mikszáth szülőföldi kapcsolatairól, a művek itteni vonatkozásairól beszéltek, de érintettek más témaköröket is. Szó esett többek közt a mikszáthi romantikáról és realizmusról, az író néprajzáról, a politikus és az újságíró Mikszáthról stb. Az író állomáshelyei közül részletesen bemutatták Szklabonyát, Rimaszombatot, Selmezbányát, Balassagyarmatot, Mohorát és Horpácsot.

Eljöttek Nagykürtösre a legjobb Mikszáth-kutatók és irodalmárok: *Németh G. Béla, Rejtő István, Fábry Anna, Véber Károly, Turczel Lajos, Szeberényi Zoltán*. De itt voltak a legszorgalmasabb nógrádi Mikszáth-kutatók is: *Praznovszky Mihály, Szabó Károly, Pozsonyi Anna, Kovács Anna* és mások.

A Mikszáth Napok szervezői már az induláskor elhatározták, hogy a nagy elődön kívül a második vonal emberével, vidékünk kevésbé ismert szülőiteivel is megismerkednek, és fokozatosan megismertetnek másokat is velük. Közéjük tartozik például a nagycsalomjai születésű *Gáspár Imre* költő, műfordító és publicista, a szlovák irodalom első jelentősebb magyar tolmácsolója.

A szelényi születésű *Gyürky Antal*, a kiváló gazdasági szakíró, lapszerkesztő és helytörténész, a buzgó köztisztviselő ugyancsak a nógrádi-honti táj ismert fia. A magyar néprajztudomány kiváló kutatója, *Manga János* is tájainkról indult. Nógrád "jellegzetes és különleges alakja", Mikszáth Görbeországának "valóságos nevezetessége", *Kubányi Lajos* festőművész is helyet kapott a rendezvények programjában.

A Mikszáth Napokon természetesen mindig is az irodalom dominált: a rendezők népszerűsítették a hazai magyar írók, költők, irodalomtudósok munkáit, a szerzőket több alkalommal hívták meg beszélgetésre, találkozóra, könyvpremierre. Rajtuk kívül azonban anyaországi írókat, más országban élő magyar alkotókat és szlovák szerzőket is meghívtak köreikbe a rendezők.

Örömmel nyugtázhatjuk, hogy tíz év alatt a szlovákiai magyarság eme kis örhegyén is teremtődött valami. Annak, ami Nagykürtösön történt, volt egyféle vonzó és kisugárzó ereje, s talán némi kihatása is szellemi életünkre.

Bár a Csemadok szervezeti életében bekövetkezett változás és átalakulás miatt az irodalmi-nyelvi szakbizottság megszűnt, a

Mikszáth-hagyományápolás nem maradt abba a szülőföldön. Talán az egykori keserű, de szívós gyökérverésnek is köszönhető, hogy a szimbolikus életfa újra meg újra kihajt, rügyet fakaszt és lombokat növeszt.

A kilencvenes évek elején a Mikszáth-ház udvarán jöttek össze gyakran az "örökösök", hogy cselekvési lehetőségeiket vegyék számba. Itt alakult meg a Palóc Társaság, a tájegység nemzetiségi kultúrájának ápolója, a Mikszáth- emlékek őrzője. Nekik köszönhető, hogy barátságosabb és hangulatosabb lett a Mikszáth-ház környéke. Ők szorgalmazták az egykori Mikszáth Napokon megfogalmazódott gondolatok kiteljesedését. A közös munka eredménye többek közt, hogy ma már egyre többet tudunk jeles szülőteinkről: *Ipolyi Arnold*-ról, *Kubinyi Ferenc*-ről, Kubányi Lajosról, Gáspár Imréről, *Zsélyi Aladárról*, *Szentiványi Ferenc*-ről stb. Legtöbbjük emléktáblát is kapott szülőfalujában.

A Mikszáth-év méltó megünneplése Szlovákiában szintén nekik, a Társaság tagjainak és segítőinek köszönhető. S az is például, hogy áll már Mikszáth szobra a szülőház udvarán, hogy elkészült az az emléktábla, amely a nagykürtösi templomot, az író keresztelési helyét lenne hivatott megjelölni. S bár a március eleji nagykürtösi Mikszáth-szeminárium alkalmából ezt nem teheték fel a szervezők a kijelölt helyre, reméljük, Mikszáth szelleme békévé oldja a hatalom ellenszenvét, s Mikszáth-tal együtt újra szépnek láthatjuk szülőföldünket.